

STAROSNA I RODNA DISKRIMINACIJA NA TRŽIŠTU RADA

tekst: **Dunja Karanović**
ilustracije: **Sanja Stojkov**

Iako se nezaposlenost i prekarijat u Srbiji najčešće pominju u vezi s mladim i obrazovanim ljudima koji napuštaju zemlju, nepovoljni uslovi na tržištu rada poslednjih decenija najviše su pogodili starije radnike, a posebno radnice. Stotine hiljada žena koje su u vreme socijalizma bile zaposlene u industrijama poput tekstilne ostale su, usled propasti privrede i privatizacije krajem prošlog veka, bez posla i prava na penziju. O tome kako su žene preko četrdeset pet godina postale nevidljive na tržištu rada, i s kakvom vrstom diskriminacije se susreću, za *Liceulice* govore članice Udruženja „Žene na prekretnici“ i istraživačice Svenja Fišbah i Slađana Jeremić.

Ekonomska kriza i početak deindustrijalizacije 1980-ih godina, te jugoslovenski ratovi i embargo 1990-ih doveli su do toga da žene starije od četrdeset pet godina postanu jedna od najugroženijih kategorija na tržištu rada. Radnice iz jugoslovenskih fabrika tekstila, odeće i obuće, kao i brojne administrativne radnice u drugim sektorima među prvima su bile otpuštane, proglašavane tehnološkim viškom i primoravane da prihvate znatno lošije pozicije u privatnim firmama i neformalnoj ekonomiji. Pored slabljenja sistema podrške i zdravstvene zaštite, (neo)liberalni kapitalizam je retradicionalizovao rodne uloge i doveo do feminizacije siromaštva. Žene preko četrdeset pet godina danas čine skoro polovinu nezaposlenih žena po evidenciji Nacionalne službe za zapošljavanje, i veliki broj njih na posao čeka i po deset godina.

Prema publikaciji „Žene govore“, koju su 2017. godine priredile Milica Lupšor i Vesna Đorđević iz Udruženja za radna prava žena „ROZA“, diskriminacija žena starijih od četrdeset godina na tržištu rada prisutna je na svakom koraku. Žene pretežno rade na slabije plaćenim pozicijama, zarađuju

manje i napreduju teže nego muškarci, a nepovoljni ekonomski uslovi i nedostatak radnih mesta otvaraju prostor za mobing i rad „na crno“. U mnogim slučajevima poslodavci otvoreno govore o tome kako „traže mlade“, pa žene zbog godina i ne stignu do razgovora za posao. Ženama iz osetljivih društvenih grupa – poput Romkinja, ženâ sa invaliditetom i onih iz ruralnih sredina – nalaženje posla je dodatno otežano, i najčešće podrazumeva prekarni rad u poljoprivredi i ostacima tekstilne industrije, brigu o starim licima ili održavanje higijene.

Žene starije od 45 godina nevidljive na tržištu rada

Udruženje „Žene na prekretnici“ je organizacija posvećena podršci ženama preko četrdeset pet godina i borbi protiv rodne i starosne diskriminacije na tržištu rada. Osim što organizuju brojne edukacije koje starijim ženama omogućavaju da se osnaže i lakše dođu do posla, Udruženje se bavi istraživačkim radom i zagovaranjem. Zahvaljujući njihovoj inicijativi, žene iz ove starosne grupe su prvi put prepoznate kao teže zapošljiva kategorija u javnim politikama o rodnoj ravnopravnosti, čime su im povećane šanse za pristup merama aktivne politike za zapošljavanje.

„Shvatile smo da su žene starije od četrdeset pet godina nevidljive na tržištu rada, o njima se ne govori dovoljno u javnosti, a u statistikama nisu bile prepoznate kao zasebna kategorija. To su žene koje imaju potencijal i iskustvo, ali su usled ekonomskih i političkih promena ostale van tržišta rada. Pričale su nam da se javljaju na konkurse i obraćaju poslodavcima, ali ne dobijaju nikakav odgovor. Ako neka i dođe do razgovora za posao, poslodavci ih gledaju sa čuđenjem; ili ih vide kao 'neupotreblljive' zbog godina, ili su prekvalifikovane“, navodi Dragana Mladenović iz Udruženja „Žene na prekretnici“.

Kako objašnjava Zorica Stevanović iz istog udruženja, veća vidljivost i mere aktivne politike ne bi pomogle samo starijim ženama koje godinama čekaju na birou već bi značile boljitak za čitavo društvo. Kad bi se zaposlilo oko 300.000 žena, bruto domaći proizvod bi se povećao za 4,8 odsto. Iako bi smanjenje rodnog jaza na tržištu rada predstavljalo dobitak od oko 1,8 milijardi evra na godišnjem nivou, istraživanja pokazuju da se razlika u zaposlenosti između muškaraca i žena sa godinama povećava.

„Statistike pokazuju da su žene starosti preko četrdeset pet godina najugroženija grupa na tržištu rada, i da su žrtve dvostruke diskriminacije, na osnovu i roda i godina. Kod muškaraca je zrelo doba povezano s višom stopom zaposlenosti, dok se ženama šanse da nađu posao smanjuju. Prema podacima iz 2017. godine, rodni jaz u zaposlenosti između žena i muškaraca u ovom dobu bio je osamnaest procentnih poena. Žene na početku karijere nemaju iskustva i očekuje se da će zasnivati porodicu, a na kraju karijere opet gube poziciju, bivaju naterane da prihvate lošije uslove rada, dobijaju otkaz, ne ostvare pravo na penziju i ugroze svoje dostojanstvo u smislu ekonomske egzistencije“, objašnjava Stevanović.

Prema rečima predsednice Udruženja „Žene na prekretnici“, Mime Perišić, mogućnost prekvalifikacija i dokvalifikacija je ključna kako bi starije žene mogle lakše da dođu do posla.

Više od osamdeset odsto nezaposlenih žena iz ove starosne kategorije, po evidenciji Nacionalne službe za zapošljavanje, ima samo osnovno ili srednje stručno obrazovanje, a veliki broj poslova za koje su se školovale ili više ne postoji, ili zahteva drugačije veštine. Posebno su ugrožene žene u manjim sredinama, u kojima ne postoje neophodni kursevi. Povećanje stope zaposlenosti žena starijih od četrdeset pet godina imalo bi, kako kaže Perišić, direktan efekat na smanjenje siromaštva.

„Veliki broj žena radi neformalno, i samim tim ne uspeva da ostvari zakonsko pravo na penziju. Oko četrnaest odsto žena preko šezdeset pet godina – njih 144.000 – nema penziju, u odnosu na oko 25.000 muškaraca, što je četiri odsto. Dakle ogroman rodni jaz postoji i kad je u pitanju ostvarivanje prava na penziju, ne samo na tržištu rada. Pošto znamo da će veliki broj žena koje danas ne mogu da se zaposle imati istu sudbinu, naš sledeći zadatak je borba za socijalnu penziju“, navodi Perišić.

„Žene na početku karijere nemaju iskustva i očekuje se da će zasnivati porodicu, a na kraju karijere opet gube poziciju, bivaju naterane da prihvate lošije uslove rada, dobijaju otkaz, ne ostvare pravo na penziju i ugroze svoje dostojanstvo u smislu ekonomske egzistencije“, objašnjava Zorica Stevanović iz Udruženja „Žene na prekretnici“.

Pored uvođenja koncepta socijalnih penzija, neke od preporuka za koje se zalažu aktivistkinje Udruženja „Žene na prekretnici“ jesu i povećanje novčanih sredstava koja se izdvajaju za aktivne mere zapošljavanja, veće učešće žena u finansijskim aspektima ovih politika, smanjenje poreza i doprinosa za niske plate, i unapređenje sistema kurseva pri Nacionalnoj službi za zapošljavanje.

Između prekarnog i neplaćenog rada: „dvostruki život“ negovateljica u inostranstvu

Kako većina poslova trenutno dostupnih starijim ženama ni izbliza ne garantuje sigurnost, adekvatne prihode i dostojanstven rad, sve više njih se odlučuje za odlazak u inostranstvo. O uslovima u kojima rade negovateljice u Nemačkoj govori istraživanje Svenje Fišbah (Svenja Fischbach), socijalne radnice i doktorantkinje Univerziteta u Ljubljani, sprovedeno u saradnji sa Slađanom Jeremić, doktorantkinjom Fakulteta političkih nauka i članicom operativnog tima Centra za ženske studije. Istraživanje koje su započele 2022. godine dosad je obuhvatilo intervjue sa sedamnaest žena iz Vojvodine koje odlaze u Nemačku na po tri meseca da bi se starale o starim licima, bez ugovora o zaposlenju.